

Анотація

Митрофанов І.І. Роль кримінально-виконавчих правовідносин у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. – Стаття.

Реалізація кримінальної відповідальності особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, є надзвичайно важким та багатогранним процесом, що має особливий механізм. Вивчення проблем такого механізму передбачає принципове розширення традиційного предмета науки кримінального права.

Розширення звичайного предмета дослідження збільшує ймовірність того, що внаслідок цього вчений отримає нові висновки.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, механізм реалізації кримінальної відповідальності, кримінальна політика, кримінально-виконавча політика.

Summary

Mytrofanov I.I. A role of criminally-executive legal relationships in the mechanism of realization of criminal responsibility. – Article.

Realization of the criminal liability of the person which was recognized as a guilty, is extremely difficult and many-sided process. It has the special mechanism. Studying of such problems provides basic expansion of a traditional object of science of the criminal law.

Expansion of a usual research object increases probability of creation the new conclusions by sciences.

Key words: criminal liability, the mechanism of criminal responsibility, criminal policy, criminal executive policy.

УДК 343.8

В.М. Пальченкова

СПЕЦИФІКА ПРАВОВИХ ФОРМ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

Сьогодення України характеризується укріпленням та поширенням громадського контролю на ті сфери державної діяльності, котрі ніколи не були відкриті для нього у колишньому СРСР. Так, приміром, реформування кримінально-виконавчої системи (далі – КВС) супроводжується одночасним запровадженням загальноприйнятої у демократичних державах «системи цивільного контролю за нею». Отже, питання про правові форми реалізації громадського контролю за діяльністю КВС є обґрунтованим і актуальним, оскільки сучасна українська держава і суспільство намагаються побудувати правову державу, а вона не можлива без створення дієвої системи контролю з боку суспільства над системою виконання кримінальних покарань.

При розгляді форм реалізації громадського контролю за КВС необхідно використовувати теоретико-методологічний арсенал, що вироблений представниками теорії держави (точніше, теорії державного контролю і нагляду [1]. Треба відзначити, що теорія правових форм державного контролю в літературі розроблена достатньо ґрунтовно [2, с. 23; 3, с. 113; 4, с. 235]. У зв'язку з цим нема

необхідності створювати нові, принципово відмінні від них форми здійснення громадського контролю за діяльністю КВС.

Правові форми зорієнтовані на взаємодію з різними соціальними процесами, які породжують в суспільстві об'єктивну необхідність в самому праві [5, с. 14]. В теорії держави і її функцій правові форми контролю зазвичай розглядаються як діяльність державних органів, пов'язаних з виданням юридичних актів, яка тягне за собою юридичні наслідки. Ця дефініція в її сутнісному і якісному розумінні може стати методологічною основою визначення поняття «правові форми громадського контролю за діяльністю КВС».

На наш погляд, під правовими формами реалізації громадського контролю за діяльністю КВС треба розуміти діяльність суспільства і його інститутів (об'єднань громадян, релігійних організацій, ЗМІ, окремих громадян), що виражається в удосконаленні юридично значущих актів і тягне за собою юридичні наслідки.

Але громадський контроль, на відміну від державного, має свої специфічні форми, заснований на визначених принципах і реалізується за допомогою достатньо самостійних методів і засобів.

Специфіка правових форм громадського контролю виявляється в таких ознаках:

– по-перше – специфічність суб'єктів. Нескладно побачити ярко виражену різницю між інститутами держави і інститутами суспільства, особливо громадянського. Дана ознака підтверджує відносну самостійність держави і суспільства, специфіку публічної влади щоо суспільства;

– по-друге – специфіка юридичних актів. Очевидним є факт, що держава як універсальна організація видає акти, що суттєво відрізняються від тих, які видаються інститутами суспільства в процесі здійснення контролю над державою. Своєрідність цих актів полягає в тому, що їх юридична сила, юридична природа не є очевидною, наприклад, як Кримінально-виконавчий кодекс чи вирок суду. Якщо у законі виражена воля всього народу, то в акті, виданому громадською організацією, виражена воля лише певної частини суспільства.

Крім того, акти громадських організацій суттєво відрізняються своєю процесуальною формою, структурою, техніко-юридичними особливостями. Акти держави відрізняються своєю структурною логічністю, техніко-юридичною чіткістю, юридичною мовою. До актів, що видаються інститутами громадянського суспільства, не завжди застосовуються техніко-юридичні стандарти. Наприклад, скарга складена представником громадської організації, що має недостатню юридичну освіту, малограмотним родичем засудженого, який виступає громадським захисником. Що вже говорити про акти, які здійснюються в усній формі;

– по-третє – специфіка юридичних наслідків. Не треба доводити, що акти які видаються державою, носять загальнообов'язковий характер і в більшості випадків розраховані на неодноразову реалізацію. Акти ж громадських організацій носять рекомендаційний або сигналізуючий характер. Проте деякі з них забов'язують державу в особі компетентних органів здійснити певні юридичні дії. Наприклад, у разі подачі скарги або заяви засудженим адміністрація

установи або органу КВС забов'язана надати мотивовану відповідь автору скарги або заяви.

Побіжне порівняння різних точок зору достатньо для висновку про те, що правові форми громадського контролю пов'язані зі створенням, реалізацією і охороною правових норм і їх умовно можна розділити на правотворчі і правореалізуючі.

При цьому треба враховувати, що удосконалення правових форм реалізації громадського контролю за пенітенціарною системою становить одну з найважливіших проблем взаємодії між суспільством і державою (її правоохоронними органами).

Правотворчі форми реалізації громадського контролю за діяльністю КВС становлять процес створення (шляхом безпосередньої або опосередкованої участі суспільства і його інститутів в даному процесі) відповідних загальнообов'язкових правил поведінки, що регулюють діяльність учасників відносин у сфері контролю за діяльністю КВС. До числа правотворчих форм здійснення громадського контролю можна віднести:

- законотворчість (безпосередня – референдум і опосередкована – експертиза законопроекту);
- корпоративна нормотворчість, що виражається у виданні правил, обов'язкових для використання тільки учасниками тієї чи іншої громадської організації (найбільш поширена, типова форма – Статут організації).

Безумовно, особливе місце в правотворчості держави займає законодавча діяльність вищого органу влади, оскільки основна маса нормативних актів приймається саме ним. На основі і до виконання виданих нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу, – законів здійснюється правотворча і правозастосовча діяльність усіх інших органів держави, а також громадських установ, що беруть на себе завдання здійснювати контроль за діяльністю КВС.

Таким чином, в реалізації громадського контролю за діяльністю КВС правотворчі форми мають виключно важливе значення. Разом з тим було б помилковим вважати, що всі проблеми, які виникають у сфері виконання кримінальних покарань, можливо з успіхом вирішувати згори, створюючи досконалі законодавчі акти. Останні можуть здійснити позитивний ефект лише в тому разі, коли вони знімають перепони на шляху до формування громадянського суспільства, створюють додаткові економічні стимули. Проте створити закон – не значить втілити його в реальне життя, в поведінку учасників правовідносин, прийняті нормативно-правові акти треба реалізовувати, тобто досягати певного позитивного соціального результату. Право стає реальністю в тому разі, якщо воно в сукупності юридичних правил поведінки втілюється в цій поведінці, стає його складовою частиною, здійснюється в конкретній поведінці суб'єктів права. У зв'язку з цим питання про правореалізуючі форми є більш ніж актуальним.

Якщо правотворчі форми полягають у створенні нормативної основи тієї чи іншої діяльності, то правореалізуючі форми мають за мету досягти втілення в життя загальнообов'язкових правил, що містяться в актах, прийнятих в процесі здійснення різних видів правотворчості. Під правореалізуючими формами

здійснення громадського контролю за діяльністю КВС розуміється сукупність видів і форм правової активності громадян і їх організацій, органів місцевого самоврядування, ЗМІ, спрямованих на виконання загальнообов'язкових правил у сфері виконання кримінальних покарань, особливо пов'язаних з примусовою ізоляцією від суспільства, забезпечення прав і свобод осіб, що знаходяться в місцях позбавлення волі.

Правореалізуючі форми громадського контролю за КВС різноманітні в кількісному відношенні і специфічні за своїм якісним змістом. Як такі розглянемо правовиконавчу, правоохоронну і договірну форми як основні правореалізуючі форми громадського контролю за діяльністю КВС.

В сучасній літературі обґрунтованим є існування правовиконавчої форми, що зазвичай притаманна сучасним органам влади [6, с. 13]. При цьому відзначається, що дана форма виражається в примусовому виконанні правозастосовчих рішень.

Серед різноманітних проявів громадського контролю за КВС виділяється діяльністю інститутів громадянського суспільства, що виражається в практичному втіленні положень документів, які регламентують порядок здійснення контролю за діяльністю пенітенціарної системи. Стосовно інститутів громадянського суспільства дана форма змінюється у якісному вимірі, зникає така її важлива ознака, як примус. Проте від цього вона не перестає виступати як відносно самостійна правова форма, оскільки громадські організації в певних випадках можуть значним чином впливати на процес виконання покарань.

Отже, правовиконавча форма громадського контролю за діяльністю КВС є діяльністю із забезпечення процесу юридичних обов'язків, що виникають у процесі здійснення громадського контролю за діяльністю КВС.

Правоохоронна форма реалізації громадського контролю за КВС становить діяльність інститутів громадянського суспільства (передусім правозахисних організацій) з профілактики і виявлення протиправних посягань на права, свободи і законні інтереси осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Правоохоронна діяльність, як правило, пов'язана з діяльністю держави у виді спеціально створених нею органів – правоохоронних. Дійсно, держава є основним, головним суб'єктом правоохоронної діяльності, оскільки це є одним з проявів її соціального призначення. Проте не слід ігнорувати суспільство як учасника правоохоронної діяльності, хай і другорядного, в порівнянні з інститутом державної влади.

У структурі правоохоронної діяльності суспільства найбільш типовими і домінуючими видами повинні стати правовідновлююча і правороз'яснювальна діяльність. Наприклад, спостережні комісії наділяються повноваженнями відновлювати порушені права засуджених, надаючи відповідну допомогу, у тому числі і юридичну [7]. Також треба відмітити великий потенціал суспільства і його інститутів (передусім ЗМІ) з реалізації правороз'яснювальної діяльності.

В сучасних умовах проблематика форм реалізації діяльності держави справедливо акцентується увага на зростанні ролі договірних форм, а саме договірних відносин між суб'єктами громадського контролю і КВС.

Вважаємо, що обсяг договірною регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією громадського контролю за діяльністю КВС, не вичерпується лише процедурою узгодження контрольних заходів, що проводяться або плануються інститутами громадянського суспільства. Сам процес участі громадських організацій у виправленні засуджених базується на договірних началах. Громадські організації можуть укладати договори з адміністрацією на безоплатне користування засудженими матеріальними цінностями, здійснювати акти дарування тощо. Проводячи контрольні заходи з використанням засобів технічного фіксування інформації (кіно-, фото-, відеозйомка), ЗМІ також забов'язані отримувати письмову згоду засуджених і адміністрації кримінально-виконавчої установи.

Договірна форма реалізації громадського контролю становить собою врегулювання здійснення контролю за діяльністю КВС на основі добровільного волевиявлення його суб'єктів з приводу обсягу і порядку реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі.

З нашої точки зору, серед правореалізуючих форм договір виступає найбільш ефективною і універсальною формою реалізації громадського контролю за діяльністю КВС.

Підводячи підсумки, треба сказати, що в умовах будівництва правової демократичної держави правові форми реалізації виступають найбільш легітимним засобом, інструментом виконання суспільством своїх контрольних функцій, в тому числі щодо КВС. Аналіз різноманітних правових форм реалізації громадського контролю за діяльністю КВС дозволив нам класифікувати їх на два види: правотворчі і правореалізуючі, які охоплюють інші відносно самостійні, специфічні форми. І нарешті, треба відмітити, що процес реалізації громадського контролю за діяльністю КВС характеризується органічним переплетінням і наявністю системи складних взаємозв'язків, взаємопереходів, різних форм його реалізації.

Література

1. Шостак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання: дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2002. – 195 с.
2. Самощенко И.С. Правовые формы осуществления функций / И.С. Самощенко // О научном единстве проблем общей теории права и трудового права: труды ВЮЗИ. – М., 1978. – Т.56. – С. 124-131.
3. Морозова Л.А. Теория государства и права: учебник для студентов вузов / Л.А. Морозова; Моск. гос. юрид. акад. – М.: Юристъ, 2005. – 414 с.
4. Оксамытный В.В. Теория государства и права: учебник для студентов вузов / В.В. Оксамытный. – М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 563 с.
5. Батурина Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 21 с.
6. Коробов С.А. Правоисполнительная деятельность в современном российском обществе: проблемы теории: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Владимир, 2006. – 22 с.
7. Положення про спостережні комісії: затв. Постановою Кабінету Міністрів України. – 2004. – №13. – Ст. 905.

Анотація

Пальченкова В.М. Специфіка правових форм громадського контролю за діяльністю кримінально-виконавчої системи. – Стаття.

Питання про правові форми реалізації громадського контролю за діяльністю кримінально-виконавчої системи є обґрунтованим і актуальним, оскільки сучасна українська держава і суспільство намагаються побудувати правову державу, а вона не можлива без створення дієвої системи контролю з боку суспільства над системою виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: громадський контроль, кримінально-виконавча система, специфіка громадського контролю.

Summary

Palchenkova V.M. A specific of legal forms of public inspection after activity of the criminally-executive system. – Article.

The question about legal forms of public control realization over the activity of criminally-executive system is proved and actual in Ukraine. Ukrainian state and a society try to construct a lawful state and this construction is not possible without creation of the effective monitoring system over the system of performance the criminal punishments from outside societies.

Key words: social control, penal system, specificity of social control.

УДК 343.2/7:343.9:343.352

В.Н. Боровенко

ВІДСУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ ПОРОДЖУЄ КОРУПЦІЮ

Ситуацію, що склалася із протидією злочинності в Україні, необхідно визнати критичною. Вхідження держави в період системної кризи істотно відбилося на суспільно-політичній, економічній, духовній та інших сферах життя суспільства, у тому числі вплинуло і на зріст злочинності. Так, у РФ щорічно реєструється близько 3 млн злочинів, ФРН – 6,5 млн, Італії – 3 млн, а в Україні за 2009 р. – 2 млн 907 тис. заяв і повідомлень про злочини [2].

Мільйони чесних і добропорядних громадян гостро відчують свою незахищеність перед натиском беззаконня та злочинності, не можуть відстояти свої законні права, свободи та інтереси в державних установах. Втрата джерел до існування, падіння рівня життя підштовхує їх частину до злочинів. У молоді домінує споживацька психологія, бездуховність, позерство, насильство, жорстокість, безкультур'я та агресивність. Праця перестає бути суспільно значущим видом людської діяльності, а добробут багатьох досягається у протизаконний спосіб. Економічне зубожіння породжує моральну, культурну та соціальну нерівність громадян, що формує психологію жebraка та зайвих для суспільства людей, і, як наслідок, з'являється неповага до закону і держави.

Істотно впливають на формування державної політики передвиборні обіцянки влади, що здаються дуже гарними, а реалії – інші. Дослідники відзначають відсутність наступності державного курсу та відповідальності влади за наслідки